

Baština u školskom kurikulumu

Lucija Puljak

OŠ Pučišća, Pučišća

lucija.puljak@st.t-com.hr

Sažetak

Projektom *Turističke kulture* koji mnoge škole provode kroz nastavne i izvannastavne projekte, ili druge aktivnosti povezane s upoznavanjem i promoviranjem baštine, na izravan i djelotvoran način ostvaruju se definirani odgojno-obrazovni ciljevi "nove hrvatske škole". Njime se promiče nastava usmjerena na učenika, od prvoga koraka, od iskazivanja učenikova interesa za projektne sadržaje, preko sudjelovanja u iskustvenoj, istraživačkoj i problemsko stvaralačkoj nastavi, do javnoga predstavljanja rezultata.

Cjelokupni program upoznavanja baštine u potpunosti se temelji na zahtjevu za uporabom primarnih izvora znanja koji se nalaze u učenikovu neposrednom okruženju, u njegovu zavičaju. Učenje u stvarnom okruženju duboko je opravdano temeljnim pedagoškim načelom primjerenosti i postupnosti.

Neposredna nastavna praksa provođenja interdisciplinarnoga programa *Turističke kulture* izvrstan je oblik realizacije međupredmetnih tema, propisanih Nacionalnim okvirnim kurikulumom, a nastavni ishodi svjedoče o razvoju gotovo svih učeničkih ključnih kompetencija (komunikacija na materinskom i stranom jeziku, digitalna kompetencija, kompetencija za učenje, kulturna svijest i izražavanje, inicijativnost i poduzetnost). Zbog mnogostrukih pedagoških i kulturoloških razloga, programi nalik *Turističkoj kulturi* morali bi biti dostupni svim hrvatskim učenicima.

Ključne riječi: baština, školski kurikulum, nastavni projekti, međupredmetne teme, ključne kompetencije

*Turistička kultura*¹ kao projekt koji se provodi već desetak godina (2003-2013) zaslužuje punu pozornost kulturne i prosvjetne javnosti. On svjedoči o upornosti obrazovnih entuzijasta i njihovu nastojanju da se interdisciplinarna znanja s područja kulture, ponajprije baštine i turizma, uvedu u odgojno-obrazovne programe.

Razdoblje u kojemu se projekt ostvaruje preklapa se s razdobljem intenzivnih pokušaja mijenjanja hrvatskoga školskog sustava i redefiniranja odgojno-obrazovnih ciljeva.

¹ Ivanišević, N; Borčić, A; Blaslov, Z. *Turistička kultura – HNOS i kurikulum; pilot projekt u SDŽ* // Zbornik radova sa simpozija *Zavičajna baština - HNOS i kurikulum* / priredio A. Mrkonjić. Split: Književni krug, 2007. Str. 340-350.

Ti su ciljevi određeni hrvatskim strateškim obrazovnim dokumentima (Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije, Zagreb, travanj 2013.; Nacionalni okvirni kurikulum, Zagreb, listopad 2011., Hrvatski kvalifikacijski okvir – uvod u kvalifikacije, Zagreb, kolovoz 2009.).

“Život i rad u suvremenom društvu brzih promjena i oštre konkurencije zahtijevaju nova znanja, vještine, sposobnosti, vrijednosti i stavove, tj. nove kompetencije (osposobljenosti) pojedinca, koje stavljaju naglasak na razvoj inovativnosti, kreativnosti, rješavanja problema, razvoj kritičkog mišljenja, poduzetnosti, informatičke pismenosti, socijalnih i drugih kompetencija. Njih nije moguće ostvariti kroz tradicionalni odgojno-obrazovni sustav koji funkcionira kao sredstvo prenošenja znanja. Pomak u kurikulumskoj politici i planiranju s prijenosa znanja na razvoj kompetencija znači zaokret u pristupu i načinu programiranja odgoja i obrazovanja.

Vrijednosti na kojima se temelji odgojno-obrazovna uloga hrvatske škole valja sagledavati kao nove povijesne mogućnosti hrvatskoga nacionalnoga, kulturnoga i duhovnoga identiteta unutar složenih globalizacijskih procesa.” (NOK, str.16 - 17)

Projekt *Turističke kulture* omogućuje školama koje ga uključe u svoje školske kurikule da na najdjelotvorniji i najizravniji način dotignu definirane odgojnoobrazovne ciljeve “nove hrvatske škole”. Njime se promiče nastava usmjerena na učenika, od prvoga koraka, od iskazivanja učenikova interesa za projektne sadržaje i aktivnosti. Učitelj koji provodi projekt njegov je kreator od početka do kraja procesa, što podrazumijeva:

- “prilagođivanje nastavnih oblika, metoda i sredstava rada pojedinačnim potrebama i sposobnostima učenika, kako bi se osigurao odgojno-obrazovni uspjeh svakog pojedinca
- odabir i primjenu nastavnih oblika, metoda i sredstava koji će poticajno djelovati na razvoj svih područja učenikove osobnosti
- planiranje i pripremu školskoga i nastavnoga rada prema sposobnostima učenika, stvarajući razlikovne sadržaje, diferencijalno ustrojstvo i tempo nastave
- uvažavanje različitih stilova učenja učenika, kao i razvojnih razlika između dječaka i djevojčica te između pojedinih učenika općenito
- uvođenje primjerenih oblika i metoda poučavanja i učenja koji će omogućiti aktivno, samostalno učenje i praktičnu primjenu naučenoga
- uporabu primarnih izvora znanja, nastavnih sredstava i drugih izvora koji potiču sudjelovanje, promatranje, samostalno istraživanje, otkrivanje, zaključivanje, znatiželju te učenje kako učiti
- stvaranje ugodnoga razrednoga i školskog ozračja koje će održavati interes i motivaciju učenika za učenje te će učeniku pružiti osjećaj sigurnosti i međusobnog poštivanja”

(NOK, str. 30.)

Recentne znanstvene spoznaje s područja psihologije obrazovanja učiteljima otvaraju nove vidike, od njih zahtijevaju mijenjanje pristupa učenju i poučavanju. U svjetlu novih teorija, o učenju se razmišlja kao o mentalnom procesu koji uključuje cjelokupnost učenikovih iskustava (osjetilnih, spoznajnih, osjećajnih). U tom kontekstu projekt Turističke kulture javlja se kao posebno vrijedan obrazovni program kroz koji se stvara okvir za realizaciju međupredmetnih tema naznačenih u NOK-u, s osobitim naglaskom na teme: Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Upotreba informacijsko komunikacijske tehnologije (NOK, str. 42 – 46)

Ako o neposrednoj praksi provođenja programa Turističke kulture razmišljamo kao obliku realizacije navedenih međupredmetnih tema, navedeni se program može razmatrati kao nastavno sredstvo primjereno razvoju gotovo svih ključnih kompetencija (komunikacija na materinskom i stranom jeziku, digitalna kompetencija, kompetencija za učenje, kulturna svijest i izražavanje, inicijativnost i poduzetnost)².

Program se u potpunosti temelji na zahtjevu za uporabu primarnih izvora znanja koji se nalaze u učenikovu neposrednom okruženju, u njegovu zavičaju. Zavičajnost je oduvijek bila zastupljena u nastavnim planovima i programima, ali u svjetlu novih teorija učenja i poučavanja povećava se njezin značaj. Za to postoje duboko opravdani, općepoznati pedagoški razlozi:

- Samo kroz zavičajne teme može se ostvariti temeljno pedagoško načelo “od bližega k daljnjemu, od poznatoga k nepoznatom”.
- Iskustvena nastava kao suvremeni oblik rada temelji se na učenikovu iskustvu stečenom u prirodnom okružju (zavičaju).
- Istraživačka nastava može se ostvariti samo u okolnostima koje su učeniku dostupne (u zavičaju).

S druge strane, program Turističke kulture ima duboko opravdanje ako o njemu razmišljamo kao o neposrednom nastavnom cilju. I u tom se slučaju mogu navesti višestruki argumenti za njegovu primjenu, povezani logičnim slijedom:

- Škola je dužna pripremiti mlade za život u društvenoj zajednici.
- U svijetu koji se globalizira, naši mladi moraju naći svoje mjesto i mogućnost za rad.
- Da bi uspjeli u svojim aktivnostima u globalnome svijetu, naši mladi moraju biti bolji od drugih.
- Da bi bili bolji od drugih, moraju birati područja djelovanja u kojima nemaju velike konkurencije (najkonkurentniji mogu biti u područjima povezanim s vlastitom kulturnom ili prirodnom baštinom).
- Mladi moraju naučiti održivo gospodariti baštinom da bi mogli dobro od nje živjeti

² Prema: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning (2006/962/EC)

i sačuvati je za naraštaje koji dolaze.

- Da bi znali i uspjeli održivo gospodariti baštinom, mladi je moraju upoznati i pravilno vrednovati.

Iako se s navedenim tezama lako složiti, moramo reći da programi nalik Turističkoj kulturi nisu, a trebali bi biti, privilegij svakoga hrvatskog učenika.

Programi Turističke kulture i stjecanje ključnih kompetencija

a) Metodički pristup

Temeljna svrha organizacije i provedbe programa Turističke kulture jest učenje. Učenje o svijetu, o sebi, o drugima, učenje o suživotu s drugima. Metodički pristup nastavnom radu temelji se na iskustvenom, projektnom i problemsko-stvaralačkom učenju. Jedan od najvažnijih odgojnih ciljeva je osposobiti učenike da stvore vrijednosne i estetske stavove, da steknu znanje o tome kako misaono obrađivati informacije otkrivene u neposrednoj stvarnosti ili u sekundarnim izvorima, kako povezivati nove spoznaje s prethodnim znanjima i pohranjivati ih u pamćenju, kako ih potražiti i pronaći kad god im zatrebaju.

Proces učenja usredotočen je na nastojanje da se nove spoznaje povežu s prethodnim iskustvom i primijene pri rješavanju problema. Upravo takvo učenje potiče se u odgojno-obrazovnom procesu kroz nastavne ili izvannastavne projekte povezane s prirodnom ili kulturnom baštinom.

Učitelj je organizator nastavnih aktivnosti čija je posljedica unaprijed planirana kao odgojnoobrazovni cilj. Jedna od najvažnijih učiteljevih zadaća je probuditi u učenicima radost i užitek u učenju i stvaranju, što se pokazalo jednostavnim i lakim zahtjevom kroz sve u praksi ostvarene projekte.

b) Metodički postupci pri stjecanju kompetencije za učenje (baštinske teme kao odgojnoobrazovno sredstvo)

Voditelji projekata sa svrhom otkrivanja i vrednovanja prirodne i kulturne baštine učenikova zavičaja u svom radu slijede poznate nastavne etape: uvod ili motivacija, glavni dio (obrađa novoga sadržaja) te završni dio (vrednovanje ili samovrednovanje postignuća).

U svakoj sastavnici nastavnoga rada ostvaruju se sljedeći koraci:

- primanje nove obavijesti (simultano prateći više senzornih pravaca)
- praktična aktivnost (obrađa informacija)
- vrednovanje postignuća.

Nova je obavijest uvijek povezana s temom i svrhom odgojnoobrazovnog rada, s baštinskom znamenitošću. Voditelj upoznaje učenike s područjem u kojem se učenje odvija, s temom koja se obrađuje, s pojedinostima na koje će naići, s ciljevima istraživačkoga rada.

Nakon toga nastupa druga etapa, praktične aktivnosti. Učenike se potiče da u neposrednoj stvarnosti gledaju, zamjećuju, istražuju, propituju, da osjete i dožive područje u kojemu uče. Tako se pokreće proces obrade informacija, a uspješno ovladavanje tim procesom rezultira kompetencijom za učenje. Najvažniji dio kompetencije za učenje je znanje obrade i procjene vrijednosti pojedinih informacija. Svrha i smisao poučavanja usklađeni su s učeničkim potrebama i mogućnostima. Različiti stilovi učenja i višestruke inteligencije³ koriste se u poučavanju usmjerenom na razumijevanje sadržaja. Želi se postići da temu i ključne pojmove razumiju svi učenici. Ono što su kroz proces učenja otkrili, kojim rukovodi vješt i motiviran učitelj, u sljedećoj etapi učenici povezuju s nečim što od prije znaju. Tako se naučeni sadržaji proživljavaju, produbljuju, usustavljaju.

Sljedeći je korak sažimanje teme tako da se njezina najvažnija obilježja mogu prikazati i prenijeti drugima. O toj etapi nastavnoga rada svjedoče mjerljivi rezultati rada na projektima Turističke kulture. Prikazi rezultata su različiti, ovisno o mentalnoj slici koju je svaki pojedinac stvorio o temi te o stilu učenja. Jedan će učenik važna obilježja teme i ključne pojmove izraziti riječima, drugi brojevima, treći slikom, četvrti grafikonom. Ne može se reći da je jedan prikaz bolji ili korisniji od drugoga, ali niti to da se tema može obuhvatiti samo jednim, bilo kakvim, prikazom. Najbolje će biti obuhvaćena svim prikazima istodobno. Zato je dobro da sve mogućnosti budu predstavljene tijekom rada na projektu i da ih učenici vide. Tako se bolje uči i više napreduje.

Ako je kompetencija za učenje stečena, pojedinac s lakoćom može pratiti i tumačiti razne mentalne slike (prikaze riječima, brojevima, slikom, grafikonom, modelom), a postojećim se znanjem (procesa ili ishoda) može poslužiti pri stjecanju novoga znanja.

U sljedećoj su tablici prikazani dijelovi procesa učenja, sukladno Gardnerovoj teoriji o višestrukim inteligencijama:

Dijelovi procesa učenja	Poticajna pitanja
1. zamjećivanje pojava	Što si zamijetio? Kako to tumačiš? Zašto?
2. prikupljanje potrebnih podataka	Što ne možeš objasniti? Koje ti informacije nedostaju? Gdje ih možeš naći?

³ Gardner, H. Disciplinarni um: obrazovanje kakvo zaslužuje svako dijete: s onu stranu činjenica i standardiziranih testova. Zagreb: Educa, [2005?].

3. obrada informacija	Na što te to podsjeća? U čemu su sličnosti i razlike? Što je najvažnije? S čime to možeš povezati? Ako se dogodi to i to, što će dalje biti?
4. izvođenje zaključaka	Što iz svih podataka možeš zaključiti? Kako ćeš provjeriti je li zaključak dobar?
5. prikazivanje rješenja u skladu s različitim mentalnim slikama	Kako bi to mogao prikazati i prenijeti drugima (slikom, riječju, grafikonom, kombinacijom slike i riječi, brojevnim prikazom, modelom ...)?
6. osvježivanje uporabne vrijednosti stečenoga znanja	Gdje bi ti moglo koristiti ovo što si upravo naučio?

c) Metodički postupci pri stjecanju kompetencije za rješavanje problema (baštinske teme istodobno su sredstvo i cilj poučavanja)

Programi Turističke kulture ne odnose se samo na upoznavanje kulturne baštine. U složenijim projektima učenice uče pravilno vrednovati svoju baštinu i razmišljati o njoj kao dragocjenom privrednom resursu. Ti se projekti ostvaruju kroz problemsko stvaralačku nastavu i proces rješavanja problema kao ključnu nastavnu metodu. Znanje rješavanja problema učenicima će koristiti u svim životnim situacijama. Učitelj mora objasniti postupak da bi ga učenici mogli ponoviti i izvesti kad im bude potrebno. Proces rješavanja problema ostvaruje se u nekoliko koraka:

1. problemska situacija

Rješavanje problema započinje suočavanjem s problemskom situacijom.

2. definiranje problema

Problemska situacija može ukazivati na postojanje više različitih problema. Za uspješan proces rješavanja potrebno je jasno definirati problem kojem se pristupa.

3. postupak rješavanja problema

Nakon definiranja slijedi analiziranje problema uz pomoć problemskih pitanja. U sljedećem koraku učenici se podijele na nekoliko skupina. Svaka skupina pokušava na svoj način doći do rješenja. Učitelj upozorava učenike da propituju svaki korak pri rješavanju, da predviđaju posljedice. Konačno rješenje za koje se opredijele moraju provjeriti s obzirom na postavljeni cilj. Na kraju prikazuju, izlažu i objašnjavaju svoje rješenje pred drugim skupinama.

4. provjera rješenja

Kad sve skupine izlože i objasne svoja rješenja, zajedno ih uspoređuju i izdvajaju najbolje. Predviđaju posljedice rješenja u stvarnom životu.

Cilj opisanoga nastavnog postupka nije samo riješiti problem koji je na početku predočen problemskom situacijom. Važnije je ovladati procesom rješavanja problema.

Sljedeća je tablica koristan podsjetnik učenicima i učiteljima na proces rješavanja problema.

Dijelovi procesa rješavanja problema	Poticajna pitanja
1. definiranje problema	U čemu je problem? Što treba riješiti?
2. definiranje cilja	Što se želi rješenjem postići? Što bi zadovoljilo onoga tko rješava problem?
3. analiziranje problema	Što o tome znaš? U kakvoj su međusobnoj vezi podatci? Koji podatak nedostaje? Kako ćemo do njega doći?
4. predlaganje rješenja	Što predlažeš? Kako bi mogao riješiti problem?
5. provjera rješenja	Što bi se moglo dogoditi ako problem riješiš na taj način? Jesu li ostvarene želje i ciljevi? Stvara li rješenje kakve poteškoće? Ima li boljšega rješenja?
6. primjena rješenja	Može li to rješenje i tebi poslužiti? Kako?

d) Metodički postupci pri stjecanju komunikacijske kompetencije (baštinske teme istodobno su sredstvo i cilj poučavanja)

Dobra komunikacija ovisi o kulturi međusobnoga ophođenja i o jezičnom znanju. Jezično znanje ne stječe se samo na satovima materinskoga ili stranoga jezika. Svako nastavno područje stvara prigodu za stjecanje jezičnoga znanja (učenici prikupljaju podatke, raspravljaju o njima, čitaju, slušaju, pišu i govore – primaju i oblikuju verbalne poruke). Prikupljanje različitih podataka u svrhu daljnjega istraživanja (kako je prethodno navedeno) zahtijeva da učenik razumije tekstove različitih vrsta.

Razumijevanje se uči svakodnevnim vježbanjem, a stvaralačko učenje i istraživačka

nastava za to neprekidno stvaraju prigode. Komunikacijska kompetencija obuhvaća i umijeće oblikovanja poruke (govorenje i pisanje) te umijeće predstavljanja svoje poruke u javnosti. Uspješni pojedinci imaju samopouzdanja za javno nastupanje. Međutim, mnogi nemaju toga samopouzdanja, zato ga je prevažno razvijati kod djece od najmlađe dobi. Programi Turističke kulture u svakoj etapi realizacije pružaju mnogo prigoda za razvoj komunikacijske kompetencije. Osobito u završnim fazama kad se mjerljivi rezultati rada na projektu javno predstavljaju.

Učitelji znaju da pojedini učenici nastoje izbjeći ulogu predstavljača projektnih rezultata. Ne zato što ulogu ne bi mogli ostvariti, nego zato što se boje javnoga nastupa. Da bi netko bio uspješan govornik, mora steći iskustvo javnoga govorenja i nastupanja. Učitelji moraju učenicima od najmanjih nogu “osigurati” dobronamjernu publiku da bi se oni oslobodili straha i nelagode govorenja pred drugima.

U projektima Turističke kulture, koji se ostvaruju u timskom suradničkom radu i prijateljskom okruženju strah od javnih nastupa nestaje i učenici stječu komunikacijsku kompetenciju koja im jamči uspjeh u mnogim životnim aktivnostima. Nažalost, mnogi učenici nemaju prigode na taj način razvijati svoje potencijale i pripremati se za život.

Zaključak

Projekt Turističke kulture (koji objedinjuje teme upoznavanja i vrednovanja kulturne i prirodne baštine) ostvaruje se u razdoblju od desetak godina, tijekom kojega je dokazao svoju svrhovitost, u svim školama i u svim učeničkim skupinama koje ga provode. Učinci projekta mogu se pratiti na razini pojedinaca (učenika) koji u njemu sudjeluju, djelotvorno razvijaju svoje prirodne potencijale i stječu ključne kompetencije. Mogu se pratiti na razini škola koje projekt provode i koje kroz multidisciplinarni rad razvijaju timske suradničke odnose i stvaraju poticajno i prijateljsko školsko ozračje. Škola je zajednica učenika i učitelja međusobno povezanih u procesu učenja. U istraživačkoj nastavi učenici uče od učitelja, ali gotovo u jednakoj mjeri učitelji uče od učenika. Nastava postaje avantura otkrivanja i zajednička radost.

Od ovog projekta u konačnici, veliku korist ima svekolika društvena zajednica, na lokalnoj i nacionalnoj razini, u sadašnjosti, a još više se koristi očekuje u budućnosti. Naša je kulturna baština najdragocjeniji privredni potencijal kojim hrvatski stanovnici moraju odgovorno i održivo gospodariti. U tu svrhu moraju je najprije upoznati, zatim valorizirati da bi je zaštitili od galopirajuće devastacije i zaborava. Zatim treba osmisliti kreativne modele i oblike korištenja baštine za gospodarski razvoj zajednice. Umjesto toga, danas svjedočimo rastakanju i uništavanju kulturnih i prirodnih vrijednosti. Ne zaustavi li se taj proces u najskorije vrijeme, za sebe ćemo moći reći da smo posljednji svjedoci neprocjenjiva blaga kojim je Hrvatska raspolagala. Za to se obrazovna zajednica mora okrenuti mladima. Dati im prigodu da čuvaju “svoje”. Uvjereni smo da će učenici koji u istraživačkom nastavnom procesu otkrivaju kulturne i prirodne ljepote svoga zavičaja u bliskoj budućnosti biti najgorljiviji zaštitnici svoga nasljeđa.

Da bi se dogodilo, programi nalik Turističkoj kulturi morali bi se sustavno razvijati i primjenjivati u hrvatskim školama.

Literatura

1. Gardner, H. Disciplinarni um: obrazovanje kakvo zaslužuje svako dijete: s onu stranu činjenica i standardiziranih testova. Zagreb: Educa, [2005?].
2. Hrvatski kvalifikacijski okvir – uvod u kvalifikacije. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2009.
3. Ivanišević, N; Borčić, A; Blaslov, Z. Turistička kultura – HNOS i kurikulum; pilot projekt u SDŽ // Zbornik radova sa simpozija Zavičajna baština - HNOS i kurikulum / priredio A. Mrkonjić. Split: Književni krug, 2007. Str. 340-350.
4. Jensen, E. Poučavanje s mozgom na umu. Zagreb: Educa, 2005.
5. Kiper, H. Uvod u opću didaktiku. Zagreb: Educa, 2008.
6. Nacionalni okvirni kurikulum: za predškolski odgoj i obrazovanje opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011.
7. Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2013.